

Spil harmonika

(Knap- og piano-)

Melodi- og øvehefte

*- Og lidt om
noder, rytmer og toner
samt om instrumentet*

Poul Højbak

Niv. A, Efterår 2005

Revideret

Forord

Dette hefte er resultat af mine mange års erfaring som harmonikaspiller og som underviser.

Her har jeg samlet information og øve-materiale som jeg selv finder relevant. Forhåbentlig vil du synes ligeså. Du er altid velkommen til at komme med kritik og forbedringsforslag.

Jeg betragter dette hefte som en samling, der vil være i stadig forvandling idet der vil komme nyt til, og andet vil blive forandret.

Med venlig hilsen

Poul Højbak
Ulvevej 62, 1. th
6715 Esbjerg N
tlf. 7515 8945
E-mail: poul@hojbak.dk

INDHOLDFORTEGNELSE

Forord 2

Indholdsfortegnelse 3

I. TEORI OG KOMMENTARER

Toner og noder 6

Rytmer 7

Durskalaen 10

Akkorder og becifring 11

Akkordopbygning og omvendning 14

Artikulation 15

II. MELODIER OG ØVESTYKKER

1) Små øvemelodier1; 17

2) Små øvemelodier1; 18

3) Mester Jacob 19

4) Skala Valsen 20

5) Små melodier 21

6) 3 kadencevalse 22

7) Beautiful Brown Eyes 23

8) Sjinmyra Valsen 24

9) 3 øvemelodier 25

10) Lundeborghymnen 26

11) Treklangsvals med variationer 27

12) Øvestykker A 28

13) Øvestykker B 29

14) Øvestykker C 30

15) Øvestykker D 31

16) Øvestykker E 32

17) Øvestykker F 33

III. ØVELSER

Øvelser i højre hånd. Lettere 35

Øvelser i højre hånd. Løb 36

Skalaer 37

Tommelfingerøvelser og fingerskift 38

Lette øvelser i venstre hånd 39

Venstrehåndsøvelser	40
Lette øvelser i begge hænder	41
Øvelser i sammenhæng mellem HH og VH	42
Skala og kadenceøvelser	43
Øvelser i dobbeltgreb. Piano	44
Øvelser i dobbeltgreb. Knap	45
Øvelser i højre hånd. Tonika-toner	46
Tonale kadencer	47

IV. BILAG

Harmonikaen	49
Basklaviatur for 120 basser	50
Basklaviatur. C-dur skala i bassen	51
Pianoklaviatur	52
Knapklaviatur	53
Kvintcirklen	54
Musikleksikon	55
Stikordsregister	57
Melodifortegnelse	

I. TEORI OG KOMMENTARER

Toner og noder

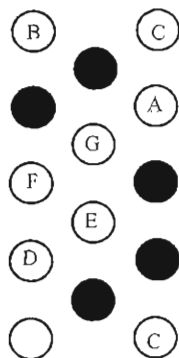
Vort tonesystem tager udgangspunkt i syv toner, stamtonerne. Det er de hvide toner på klaviaturet (Piano- og knap-) De har navn efter alfabetet (begyndende med c).

Eks. 1

Tonerne noteres som noder i et nodesystem. Man kan læse tonehøjde og varighed (rytme).

Et nodesystem består af fem linjer og fire mellemrum. Noder kan ligge på en linje eller i et mellemrum (Eks. 3).

Eks. 2

Som man ser af eks. 5, hedder tonerne i mellemrummene f-a-c-e. Som huskeregel kan man bruge "Fru Andersen cykler elegant".

Af eks. 5 fremgår det også, at tonerne på linjerne hedder e-g-b-d-f. Idet man husker, at nogen kalder "b" for "h", kan man bruge følgende huskeregel: "En gås har dejlig fedt".

Hvis noden har en hals, vender den opad, når noden er i den nederste del af systemet og omvendt.

Vi bruger mest G-nøglen, som slynger sig om den linje, hvor tonen G ligger (G over "nøglehuls-C'et").

Hvis tonerne ligger over eller under de fem linjer, sætter man bilinjer, lokale nodelinjer (Se eks. 4).

Stamtonerne på noder (Eks. 5)

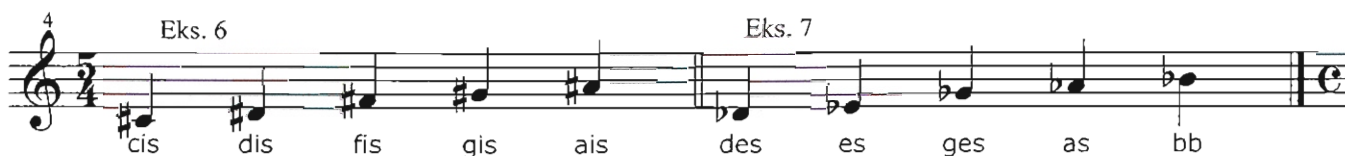
De afledte toner

De afledte toner noteres som en stamtone med et fortegn, der hæver eller sænker den pågældende stamtone en halv tone. Man sætter "#" for, hvis tonen er hævet. Hvis man sænker en tone, sætter man et "b" for noden.

Toner med # får endelsen "is" (Eks. 6). Toner med b får endelsen "es" (Eks. 7). Dog hedder den sorte b "bb".

Hvis man har sat et fortegn og vil af med det igen, sætter man et opløsningstegn "°".

Fortegn gælder en hel takt.

Noder og pauser

Helpausen hænger under linjen (Den er tung). Halvpausen ligger på linjen (den er lettere).

Helnoden har ingen hals. Det har alle de andre noder. 1/8- og 1/16-noderne kan have fane eller bjælke som vist ovenfor.

Rytmer

I næsten al musik er der en puls, en fast rytme, ligesom et hjerte der slår:

Denne faste puls kalder man for taktslaget.

Som regel er nogle slag mere betonedede end andre, fx hvert tredje:

Eller hvert fjerde:

Når man noterer musik, skriver man en streg før hvert af de (mest) betonedede taktslag,

En taktstreg:

Det der står mellem to taktstreger kaldes en takt, og antallet af pulsslæg i hver takt kaldes en taktart.

Tællenode og taktart

I noder vælger man en nodeværdi til at repræsentere pulsen. Den kaldes tællenoden (ofte en fjerdedelsnode).

Taktarten angives ved en brøk. Antallet af slag i takten skrives som tæller (øverst), og tællenoden som nævner (nederst). 4/4 takt skrives ofte "C".

4/4 takt: (Eks. 5)

2/4 takt: (Eks. 6)

3/4 takt: (Eks. 7)

Fjerdedelsnode og -pause: (Eks. 8)

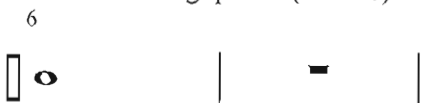
Der er også pauser af samme længde som en fjerdedelsnode.

Halvnode og -pause: (Eks. 9)

En halvnode varer dobbelt så lang tid som en fjerdedel. Den har hult hoved. Halv-pausen ligger på nodelinjen.

Helnode og -pause: (Eks. 10)

En helnode har hult hoved og ingen hals. Den varer fire fjerdedele (eller to halvnoder). Hel-pausen hænger på nodelinjen.

Ottendedelsnoder

$\div c \quad \text{œ} \quad | \quad \text{œ} \quad | \quad \text{œœ} \quad | \quad \text{œœ} \quad |$
Bjælke
Fane

En ottendedelsnode varer en halv fjerdedel. Det samme gør dens pause.
 En bjælke bør starte på et taktslag. Hvis den går hen over taktslaget bliver det sværere at orientere sig i noden.:

² Rigtigt: $\div \text{œ} \quad \text{œ} \quad | \quad \text{œ} \quad \text{œ} \quad | \quad \text{œœ} \quad | \quad \text{œœ} \quad |$
 Forkert: $\div \text{œ} \quad \text{œ} \quad | \quad \text{œ} \quad \text{œ} \quad | \quad \text{œœ} \quad | \quad \text{œœ} \quad |$

Taktslaget er markeret med lodrette streger

Bindebuer lægger to nodeværdier sammen

⁴ $\div \text{œœœœ} \quad | \quad \text{œœ} \quad | = \quad \text{œœ} \quad | \quad c$

⁶ $\div c \quad \text{œ} \text{---} \text{œœœœœœ} \quad |$ (Rigtig) anvendelse af buer gør ofte nodebilledet mere overskueligt.

Synkoper

⁷ $\div \text{œ} \quad \text{œ} \quad | \quad \text{œ} \quad \text{œ} \text{---} \text{œœ} \quad | \quad \text{œœ} \quad |$
 En synkope er en tone, der kommer betonet mellem to taktslag. I eksemplet her kommer den på "2-og" slaget og holdes hen over 3-slaget

⁸ $\div \text{œ} \quad \text{œ} \quad | \quad \text{œœ} \quad | \quad \text{œœ} \quad | \quad \text{œœ} \quad |$
 Hvis man spiller eksemplet her, vil det lyde fuldstændig ligesom ovenfor, men nodebilledet er vanskeligere at læse.

Punkteringer

⁹ Et punkt efter en node lægger halvdelen af nodens værdi til. Man kunne også bruge en bindebue
 $\div \text{œ} \quad | \quad \cdot = \quad | \quad \cdot + \quad \text{œ} \quad | \quad \text{œ} \quad | \quad \text{œœ} \quad | = \quad \text{œ} \quad | \quad \text{œœ} \text{---} \text{œœ} \quad |$

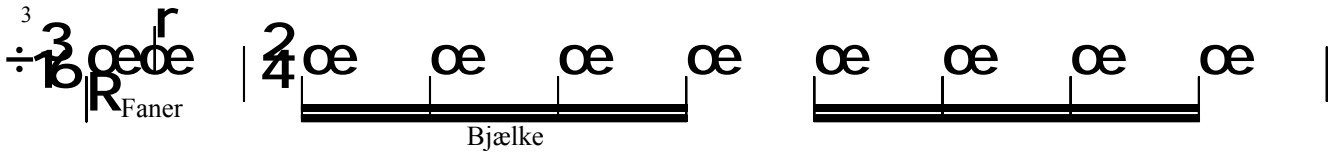

I nogle tilfælde bliver nodebilledet tydeligere ved anvendelse af bindebue i stedet for punktering:

Sekstendedelsnoder

En sekstendedelsnode har to faner. 16.-delenes faner kan sættes sammen i bjælker (Bjælken må ikke gå hen over et taktslag). Der går fire 16.-dele på en fjerdedel.

Her er nogle nodebilleder, som det er nyttigt at kende:

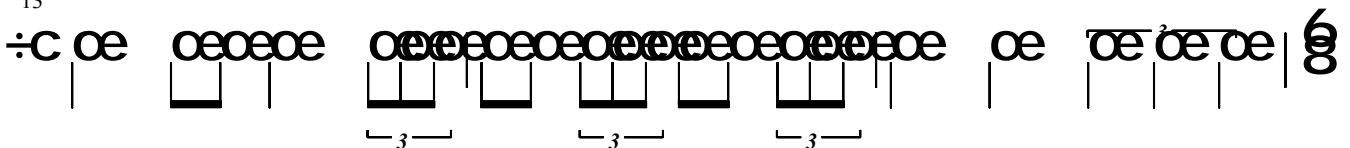
Trioler

11 Hvis vi deler en fjerdedel i to, skrives det således:

Hvis vi deler den i tre, skrives det sådan:

13 Nodebilleder med trioler:

6/8 rytmer

Der er kun to taktslag i takten. De inddeles hver i tre. Det er sommetider nemmere end at bruge 2/4 takt og trioltegn.

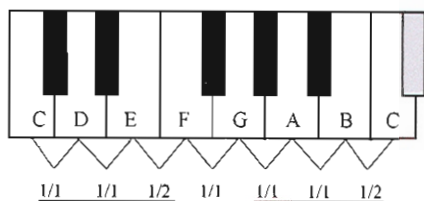

Durskalaen

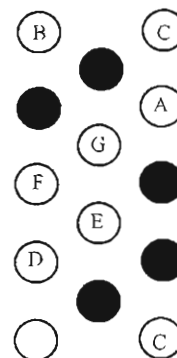
De hvide tangenter er stamtonerne. Når vi har tonen C som grundtone, spiller vi i C-dur i C-dur skalaens toner.

Durskalaen har altid en bestemt rækkefølge af hel- og halvtone trin, dur-formlen:

Dur-formlen (her C-dur)

- Og på knapharmonika:

Durformlen på noder:

1/1-1/1-1/2-1/1-1/1-1/1-1/2

Eksempel på melodi i dur (C-dur):

Durskalaens trin

For at udvikle din evne til nodelæsning og gehørsplil, bør du træne i at fornemme, hvilket trin i skalaen du er på i forhold til grundtonen.

Det skyldes, at der som nævnt ikke er lige stor afstand mellem tonerne (men en blanding af hel- og halvtone trin). Derfor får hvert trin sin særlige funktion i sammenhængen.

Durskala (C-dur) over 2 oktaver med trin-numre:

Når vi over i at afgøre, hvilket trin en given tone er i C-dur skalaen, er det vigtigt at vi:

- 1) Har grundtonefornemmelse. Det kan man træne ved at synge skalaen op og ned et par gange og så huske grundtonen.
- 2) Finder ud af hvor langt der er fra den givne tone til grundtonen. Det gøres ved at synge ad skalaen hjem til grundtonen.

Durskala med krydser

Man kan have alle de 12 toner (7 hvide og 5 sorte taster) som grundtone for en dur-skala. Blot skal dur-formlen overholdes, dvs. rækkefølgen af hel- og halvtone trin.

Akkorder og becifring

Man forkorter akkorder i becifringer. Hvis akkorden er en durakkord skriver man blot grundtonen over akkorden, fx "C".

Hvis akkorden er en molakkord skriver man grundtonen efterfulgt af et m over akkorden, fx "Cm".

På harmonika kan akkorder spilles både i venstre- og i højre hånd, altså både i bas- og diskantsiden.

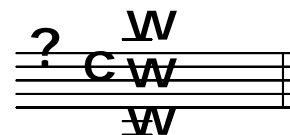
Hvis vi på harmonikaens basside aktiverer "det hule C" (og giver luft), vil vi høre en dyb bastone, en "grundbas". I harmonikaens mekanik er knappen koblet til tre toner, tre "C" oktavforskudt, fx sådan (Eks. 1). Bemærk, at eks. 1 og 2 er basnoder ("F-nøglen").

(Selv om vi ikke bemærker det, hører vi i virkeligheden tre toner, som vi opfatter som den samme, fordi der er en oktav imellem dem)

Hvis vi på samme måde aktiverer C-dur knappen, vil vi høre en C-dur akkord, fx sådan (Tonerne c-e-g)(Eks. 2).

Denne akkord kan vi også spille i højre hånd, i diskanten, fx sådan (Tonerne c-e-g, men i en anden beliggenhed)(Eks. 3).

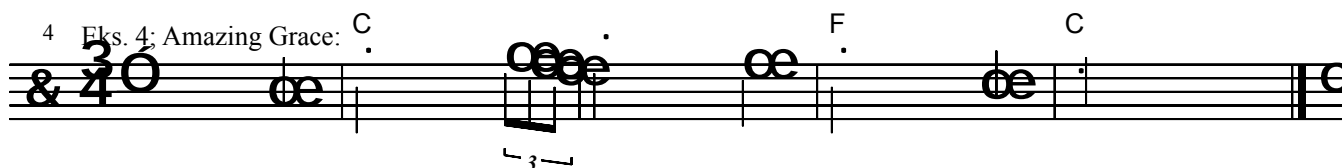
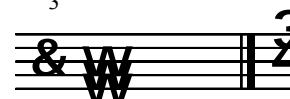
Eks. 1:

Eks. 2:

Eks 3:
3

Eks. 5; C-dur skala med tone-navne og trin numre:

9

Eks. 6; Opbygning af C-dur akkord:

c d e f g a b c c e g c (1)
1 2 3 4 5 6 7 1 1 3 5 1
5
3
1

Melodistemme med becifring

Noder i dag består som oftest kun af en melodistemme med becifring (Eks. 4). Dette er kun et "skelet" til, hvordan melodien skal spilles.

Meningen er, at man ud fra sin viden og erfaring skal præge og udsmykke melodien. Dette kan gøres på mangfoldige måder efter personlig kunnen og smag. Her skal vi kun beskæftige os med anvendelse af akkorder i højre hånd (Diskanten). De giver melodien mere fylde og afveksling. Melodistemmen spilles som oftest øverst.

Akkordopbygning

Akkorder opbygges ud fra den skala, vi spiller i (tonearten), her C-dur (Se eks. 5 og 6).

Tonerne i C-dur skalaen får navn efter alfabetet, begyndende med "c".

Tonerne hedder altså: c-d-e-f-g-a-b-c (Nogen kalder tonen "b" for "h")(Eks. 5 og 6).

Det har vist sig praktisk desuden at give tonerne numre, altså i rækkefølge: 1-2-3-4-5-6-7-1.

Den sidste "1" er c'et en oktav over det første "c". Somme tider fortsætter man nummereringen: 8-9-10-11 osv. Det er især i jazzmusik.

Hver-anden-tone-princippet

Uanset tonearten bygges akkorder op efter "hver-anden-tone-princippet", begyndende med den første.

En akkord er i de fleste tilfælde en treklang, dvs. at den består af tre toner, enten anslået samlet (Blok) eller én tone ad gangen (opløst eller arpeggio). Det sidste ord er italiensk og betyder "harpeagtigt".

En C-dur akkord kommer således til at bestå af de tre toner c-e-g med trin-numrene 1-3-5.

Fordelen ved at bruge numre er bl.a. at betegnelserne så er ens i samtlige tonearter, både dur og mol. Men skalaen er en anden:

I F-dur bruger man F-dur skalaen, i G-dur bruger man G-dur skalaen osv.

Melodier opbygget over akkordtoner

Som før nævnt bruger man akkorder i højre hånd til at give melodien mere fylde og afveksling.

Der findes imidlertid også et væld af melodier, der er opbygget over akkordtoner. Disse melodier er gode at spille som træning i akkordkendskab (og fingerfærdighed)(Eks. 7-15):

Eks. 7; Hornfeld takt 9-10:

Eks. 8; Hornfiffen takt 1-2:

Eks. 9; Livet i Finnskogarne takt 1-2:

Eks. 10; Wiggen takt 11: Eks. 11; Lørdagsvalsen T36:

Eks. 12; Hamborg Sekstur takt 1-2:

Eks. 13; LH musette variationer:

Eks. 14; Treklangsvals m. var.

Eks. 15: Totur fra Vejle:

Anvendelse af akkorder i diskanten

Som før nævnt (eks. 3) opbygges en akkord (treklang) af trin-numrene 1-3-5.

I C-dur bliver tonerne så c-e-g (Se eks. 5 og 6).

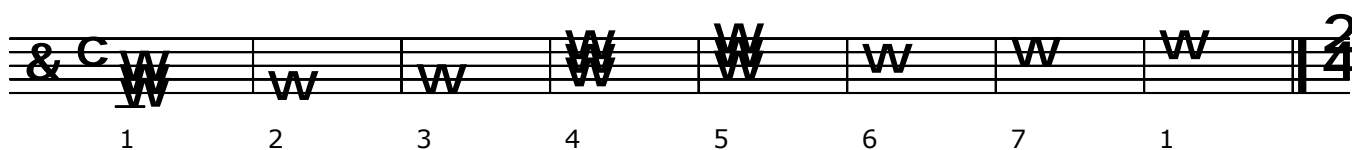
1. trin kaldes grundtonen, 3. trin = tertsen og 5. trin = kvinten.

Vi kan opbygge en akkord på hvert trin i en skala idet vi også her bruger "hver-anden-tone-princippet".

I en hvilken som helst nodebog vil vi kunne se, at de mest brugte akkorder (becifringstegn) i C-dur er C, F og G (ofte som G7. Se senere!).

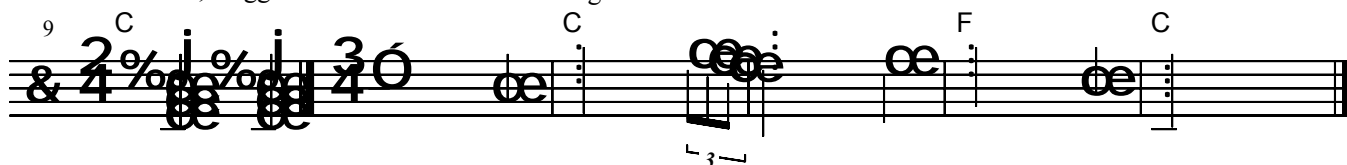
C-dur skalaen har jo tonerne c-d-e-f-g-a-b-c. Ved at tælle på fingrene vil vi se, at "f" er 4. trin og "g" er 5. trin i skalaen (Se eks. 16).

Eks. 16; C-dur skala med de tre vigtigste akkorder:

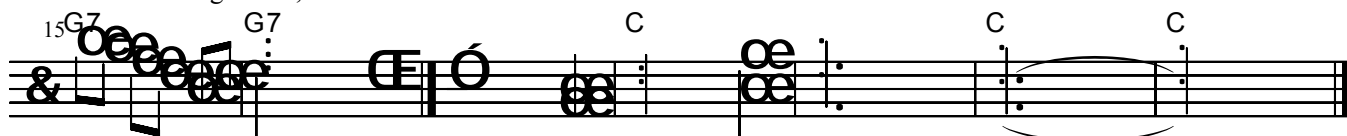
Eks. 17; Wiggen:

Eks. 18 Amazing Grace:

Eks 19 Amazing Grace, takt 8-9:

Eks. 20 Kufsteinerlied:

Efterslag

Den enkleste måde at bruge akkorder i diskanten er ved at spille efterslag i henhold til det aktuelle becifringstegn (Se eks. 17). Det kan være særdeles virkningsfuldt, hvis man spiller flere sammen. Det lyder ofte bedre end hvis alle spiller det samme.

Blok-akkorder

I eks. 18 (Amazing Grace) lægger man akkordtoner under (nogle af) meloditonerne, her som blok-akkorder (alle toner anslået samtidigt). Da man skal have meloditonen øverst, kræver det, at nogle af akkorderne omvendes (Se senere!).

Opløste akkorder

Man kan også spille akkordtonerne opløst (hver for sig - også kaldet arpeggio) som vist i eks. 19 (Også Amazing Grace).

Dobbeltgreb

Dobbeltgrebene i eks. 20 (Kufsteinerlied) er akkordtoner (Takt 3 er dog gennemgangstoner).

Akkordopbygning og -omvendning

C, F og G er hovedakkorderne, når vi spiller i C-dur.

Grundakkorder opbygges af 1., 3. og 5. trin i skalaen ("Hver-anden tone-princippet")

C-dur skala: C-dur akkordtoner Omvendinger: Grundstilling 1. Omvendning 2. omvendning

1 2 3 4 5 6 7 1 1 3 5 1 5 3 1 1/3/5 3/5/1 5/1/3 - - nedefra!

Tallene er trin-nr!

1. trins-akkorden kaldes Tonika
4. trins-akkorden kaldes Subdominanten
5. trins-akkorden kaldes Dominanten

Hoved-akkorderne i C-dur (Sæt selv trin-nr. på!)

Tonika (T) Subdominanten (S) Dominanten (D) Dominant med 7'er

5 C F G G7

Læg mærke til, at i omvendingerne ligger én af akkordtonerne "skævt".

Omvendinger af akkorder

Tonika:

9 C Grundform: 1. omvendning: 2. omvendning: - Samme toner som opløste akkorder:

Subdominanten:

15 F

Dominanten:

21 G

KVINTCIRKLEN

"Kvintslægtskabet" (dvs. hver 5. tone) er grundlæggende i vort tonesystem.

Kvintbeslægtede akkorder ordnes i kvintcirklen (Som her er "rettet ud"):

Gb - Db - Ab - Eb - Bb - F - C - G - D - A - E - B - F"

Harmonikaens bas (grundbasrækken) er opbygget på kvintcirkelns princip (med "det hule C" i midten).

Artikulation

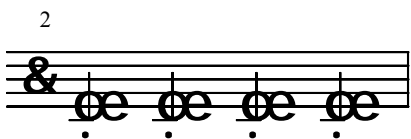
Man kan spille en melodi på mange måder. Det kaldes artikulation og kan angives i noderne med ord (ofte italienske) eller tegn.

Betegnelserne kan være af praktisk art, fx vedrørende tempo - men også af følelsesmæssig art, som fx "henført, inderligt", "bedrøvet, åndløs", "med lidenskabeligt udtryk" eller "Uroligt, heftigt, bevæget".

Eksempler:

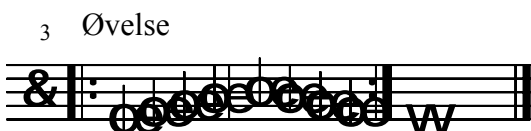

Legato = bundet spil (ingen pause mellem noderne).
Kan også som vist angives med en legatobue

Staccato = Korte, "spidse" toner (Som om man brænder fingrene på tasterne). Kan også som vist angives med punkter.

Portato (non-legato) er en mellemting mellem legato og staccato.
Hvis der ikke står noget i noderne, spilles ofte portato.

Prøv at spille denne øvelse både legato, staccato og portato.

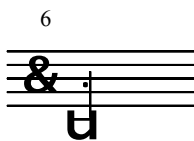
Frasering: Modsvarer kommatering i skriftsprog, eller åndedrætspauser i talesprog.

Tempo angiver et musikstykkets hastighed, eksempler:

Largo = langsomt, bredt
Lento = Langsomt
Adagio = Langsomt, behageligt
Andante = "gående"
Moderato = Moderat hastighed
Allegretto = Lidt hurtigt
Allegro = Muntert, livligt
Presto = Meget hurtigt

Dynamik = forandringer i musikken's tonestyrke.
Kaldes også at "nuancere". Angives ofte med italienske betegnelser, fx:

f = forte = stærkt, kraftigt
mf = mezzoforte = halvkraftigt
p = piano = svagt
crescendo = tiltagende styrke
Diminuendo (el **decrescendo**) = aftagende i styrke

Fermat = hviletegn.
På italiensk betyder ordet noget i retning af "stop".
Man kan sige, at musikken holder vejret.
Du bestemmer selv, hvor lang tonen skal være.

Tonedannelse på harmonikaen

Bælgen er harmonikaens "åndedræt".
Den er vigtig for tonedannelsen:

1. Fingerartikulation

Hård toneansats - pludselig afslutning.

- Spænd først bælgen - tryk bagefter på tasten.
- Slip tasten - afspænd derefter bælgen.

2. Bælgartikulation

Blød / rund toneansats og afslutning.

- Tryk først på tasten - åben derefter bælgen.
- Afspænd bælgen - slip derefter tasten.

3. Kombineret finger- og bælgartikulation

Tydelig / præcis ansats og afslutning

- Åben bælgen - tryk samtidig på tasten.
- Afspænd bælgen - slip samtidig tasten.

II. MELODIER OG ØVESTYKKER